

Miha Špiček

Slovenski etnografski muzej, Ljubljana, Slovenija

miha.spicek@etno-muzej.si

Blaž Verbič

Slovenski etnografski muzej, Ljubljana, Slovenija

blaz.verbic@etno-muzej.si

Fotografska dediščina s področja Hrvaške v fototeki Slovenskega etnografskega muzeja

Fotografska baština s hrvatskoga
teritorija u fototeci Slovenskoga
etnografskog muzeja

UDK / UDC:

77:069

069.5

Stručni rad – Professional paper

Primljeno / Received on: 9. 7. 2023.

Prihvaćeno / Accepted on: 9. 2. 2024.

Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju
globalne informacijske infrastrukture 25(2024), 157-168

ISSN 1849-4080

© HKD 2024.

Izvleček

V fototeki Slovenskega etnografskega muzeja hranimo preko 120.000 fotografskih posnetkov na negativih, diapozitivih in fotografijah. Zaradi bližine, skupne zgodovine in tesnih stikov je v naše zbirke uvrščenega kar nekaj fotografskega gradiva s področja Hrvaške. V prispevku izpostavljam tri pomembnejše zbirke. Zbirka fotografa Vekoslava Kramariča je prav gotovo ena od naših najpogostejše uporabljanih zbirk. Bil je pokrajinski fotograf, ki se je v 30. letih 20. stoletja ukvarjal z založništvom razglednic in voščilnic. Po naših ocenah obsega zbirka okoli 4000 razglednic in voščilnic ter njim pripadajočih steklenih črno-belih negativov, katerih je 167 s področja Hrvaške. V zbirki Matije Murka, slovenskega literarnega zgodovinarja, etnologa, slavista in urednika hranimo 1098 objavljenih in neobjavljenih fotografij o raziskovanju balkanske ljudske epike. Povezane so z raziskavo in kasnejšo izdajo monografije *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike: putovanja u godinama 1930–1932 v dveh delih*, ki jo je leta 1952 izdala Jugoslovanska akademija znanosti in umetnosti v Zagrebu. Od omenjenih 1098 fotografij je 167 s področja Hrvaške. V zbirki Petra Nagliča, ki obsega preko 10.000 negativov, je tudi serija fotografij z njegovega popotovanja po Dalmaciji leta 1935 in serija fotografij z romanja na Trsat leta 1933, ki je bila že leta 2016 predstavljena na razstavi v Frančiškanskem samostanu na Trsatu. Poleg izpostavljenih treh fotografskih zbirk pa hranimo v naši fototeki še nekaj manjših zbirk in posameznih fotografij, ki prikazujejo hrvaške kraje. Celotno gradivo želimo na seminarju AKM predstaviti hrvaški strokovni javnosti ter s tem spodbuditi strokovno sodelovanje med dediščinskimi institucijami obeh držav.

Ključne besede: muzejska dokumentacija, muzejska fototeka, fotografija, Slovenski etnografski muzej, Vekoslav Kramarič, Matija Murko, Peter Naglič

Sažetak

U fototeci Slovenskoga etnografskog muzeja čuvamo više od 120 000 fotografskih slika na negativima, dijapozitivima i fotografijama. Zbog blizine, zajedničke povijesti i bliskih kontakata, u našim zbirkama nalazi se dosta fotomaterijala s područja Hrvatske. Možemo navesti tri istaknute zbirke. Zbirka fotografa Vekoslava Kramariča zasigurno je jedna od naših najkorištenijih

zbirki. Bio je pejzažni fotograf koji se tridesetih godina prošlog stoljeća bavio izdavanjem razglednica i čestitki. Prema našoj procjeni, zbirka sadržava oko 4000 razglednica i čestitki te pripadajućih crno-bijelih staklenih negativa, od čega je 167 iz Hrvatske. U zbirci Matije Murka, slovenskoga povjesničara književnosti, etnologa, slavista i urednika, čuvamo 1098 objavljenih i neobjavljenih fotografija o istraživanju balkanske narodne epike. One su povezane s istraživanjem i kasnijim izdavanjem monografije „Tragom srpsko-hrvatske narodne epike: putovanja u godinama 1930–1932“, koju je 1952. u dva dijela objavila Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Od spomenutih 1098 fotografija 167 je iz Hrvatske. U zbirci Petra Nagliča, koja broji više od 10 000 negativa, nalazi se i niz fotografija s putovanja po Dalmaciji 1935. te niz fotografija s hodočašća na Trsat 1933., koje su 2016. godine bile predstavljene na izložbi u Franjevačkom samostanu na Trsatu. Uz istaknute tri zbirke fotografija, u fototeci čuvamo nekoliko manjih zbirki i pojedinačnih fotografija s prikazima hrvatskih mjesta, a cjelokupnu građu želimo hrvatskoj stručnoj javnosti predstaviti na AKM seminaru, čime potičemo stručnu suradnju baštinskih institucija dviju država.

Ključne riječi: muzejska dokumentacija, muzejska fototeka, fotografija, Slovenski etnografski muzej, Vekoslav Kramarič, Matija Murko, Peter Naglič

Uvod

Slovenski etnografski muzej v letošnjem letu obeležuje stoto obletnico ustanovitve. Ustanovljen je bil leta 1923, takrat pod imenom Kraljevi etnografski muzej v Ljubljani. Prve predmete s področja domače in izvenevropske etnologije je muzej pridobil iz takratnega Kranjskega deželnega muzeja. Med gradivom, ki ga je muzej ob ustanovitvi pridobil, pa je bilo tudi prvih 50 fotografij hiš, kar pomeni začetek ustvarjanja fototeke muzeja. V fototeki Slovenskega etnografskega muzeja danes hranimo preko 150.000 fotografskih posnetkov na negativih, diapozitivih in fotografijah, ki tematsko predstavljajo pojave s področja materialne, duhovne in družbene kulture.

Zaradi bližine Slovenije in Hrvaške, njune skupne zgodovine in tesnih stikov med obema sosedskima narodoma je v naše zbirke uvrščenega kar nekaj fotografskega gradiva s področja Hrvaške. Lahko naštejmo samo nekaj

zanimivejših avtorjev: Vekoslav Kramarič, Anton Šušteršič, dr. Matija Murko, Peter Naglič, Joža Kozak in ing. Emanuel Probst. Razlogi za nastanek fotografij v omenjenih zbirkah so bili različni; od povsem komercialnih v primeru izdajanja razglednic Vekoslava Kramariča in Antona Šušteršiča, do znanstvenih v primeru etnologa Matije Murka in potopisno-dokumentarnih v primeru romarskih in turističnih potovanj Petra Nagliča, Jože Kozaka in Emanuela Probst. Vse omenjene fotografske zbirke imajo skupen časovni okvir, saj so nastale v 30. letih 20. stoletja. Seveda je v naših zbirkah še veliko manjših zbirk ali posameznih fotografij in razglednic iz kasnejših obdobj, ki prikazujejo hrvaške kraje, med drugim tudi za zgodovino športa pomembne fotografije atletskih tekmovanj fotografa Marka Račića.

Zbirka fotografa Vekoslava Kramariča

Zbirka fotografa Vekoslava Kramariča je prav gotovo ena od naših najpogostejše uporabljanih zbirk. Kot pokrajinski fotograf se je v 30. letih 20. stoletja ukvarjal z založništvom razglednic in voščilnic. Leta 1926 je odprl trgovino s papirjem, pisarniškimi, risalnimi ter šolskimi potrebščinami, razglednicami in poslovnimi knjigami, kasneje pa se je ukvarjal le še s fotografijo in prodajo razglednic in voščilnic. Po drugi svetovni vojni mu je leta 1948 povojna oblast z nacionalizacijo odvzela poslovne prostore, zato je fotografsko obrt zaprl ter se z ženo in hčerko preselil na Reko, kjer je odprl trgovino s pisarniškimi materialom. Leta 1955 je odšel na specializacijo za barvno fotografijo v Hamburg, od tam pa je emigriral v ZDA¹. Podjetniška žilica in ljubezen do fotografije mu nista dali miru in v New Yorku je ponovno odprl trgovino s fotografsko opremo in fotografski atelje.

Zbirko smo leta 1972 odkupili od Kramaričevih sorodnikov, obsega pa preko 4000 razglednic in voščilnic ter njim pripadajočih steklenih črno-belih negativov, od teh je 167 s področja Hrvaške. Razglednice in voščilnice je razmnoževal na fotografski način, kar pomeni, da je v kopirni aparat vstavil stekleni negativ, nanj namestil paspartu, napis z imenom kraja ali voščilom, številko negativa in inicialki VK ter ga osvetlil na fotografski papir. Ohranjeni stekleni negativi formata 10x15 cm nam omogočajo izdelavo velikih povečav, predvsem pa nam ob skeniranju v veliki ločljivosti omogočajo prepoznavo detajlov na posnetku. Tako lahko v več primerih natančno določi-

1 Sršen, B. (1990). Fotografska zapuščina Vekoslava Kramariča: Seminarska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelk za etnologijo.

mo datacijo posnetka, saj je Kramarič pogosto pred fotografirano gostilno ali trgovino parkiral svoj avto, na njegovi registrski tablici pa je vidna letnica registracije vozila (slika 1).

Slika 1. Primer razglednice Kostel pri Pregradi in povečanega detajla s steklenega negativa

Za razglednice je Kramarič fotografiral kraje v Zagorju in Međimurju: Bednja pri Lepoglavi, Bjelovar, Brod na Kupi, Čabar, Čakovec, Đurđevac, Gerovo, Karlovac, Koprivnica, Kostel kod Pregrade, Krapina i Krapinske toplice, Križovljan Cestica, Lepoglava, Malinska, Ozalj, Plešće, Plitvice, Pregrada, Samobor, Sisak, Slatina, Split, Topusko in toplice, Trakošćan, Varaždin in Varaždinske toplice ter Virje.

Poleg razglednic pa so del Kramaričeve zbirke tudi družinske fotografije pred domačo hišo na Reki in njegovi zasebni negativi z dopustovanj na Jadranu. Med množico posnetkov smo prepoznali vedute Raba in Korčule, veliko pa jih je še z oznako »neznani kraj« in bi jih bilo potrebno še krajevno umestiti.

Zbirka Anton Šušteršič

Podobno kot Kramarič je v 30. letih 20. stoletja deloval tudi fotograf Anton Šušteršič, ki je fotografiral za osebno rabo in za potrebe ljubljanske papirnice M. Tičar, ki je bila v lasti njegove žene Marije Šušteršič, rojene Tičar. Poleg prodaje pisarniškega materiala in spominkov so izdajali veliko število lastnih razglednic slovenskih in hrvaških krajev ter raznih voščilnic (godovne, rojstnodnevne, božično-novoletne, velikonočne). Njihove razglednice prepoznamo po napisu EMTE elipsaste oblike, sam napis pa je skovan iz prvih črk imena in priimka Marije Tičar, M T, tako kot se izgovorita – ,em te‘.

Zbirka originalnih negativov je žal ohranjena v precej manjšem obsegu, saj je bila 1970 skoraj v celoti uničena, ohranilo se je le nekaj 100 steklenih in poliestrskih negativov, med katerimi so tudi posnetki iz Trogirja (slika 2), Crikvenice, Splita, Raba in Malinske. Veliko njegovih razglednic pa je ohranjenih v zasebnih zbirkah zbiralcev razglednic.

Slika 2. Stekljeni negativ kot predloga za razglednico Trogirja.

Zbirka Matije Murka

Za zgodovino folklorne Balkana je pomembna zbirka Matije Murka², slovenskega literarnega zgodovinarja, etnologa, slavista in urednika, v kateri hranimo 1098 objavljenih in neobjavljenih fotografij o raziskovanju balkanske ljudske epike. Povezane so z raziskavo in kasnejšo izdajo monografije *Tragom srpsko-hrvatske narodne epike: putovanja u godinama 1930–1932* v dveh delih, ki jo je leta 1952 izdala Jugoslovanska akademija znanosti in umetnosti v Zagrebu. Na fotografijah so prikazane tedanje podobe pokrajine, arhitektura vasi in mest, sakralni objekti, takratni način življenja po vaseh, predvsem pa razni ljudski pevci (slika 3), glasbeniki in pripovedniki. Na svojem študijskem potovanju je bil Murko povsod lepo sprejet

2 Prof. dr. Matija Murko je bil docent za slovansko filologijo na Dunaju, redni profesor v Gradcu, Leipzigu in Pragi, kjer je postal tudi častni doktor univerze ter ustanovitelj in predsednik tamkajšnjega Slovenskega inštituta.

in v družbi pomembnih ljudi, spoznal je tudi svetovno uveljavljenega kiparja Ivana Meštrovića (slika 4). Od omenjenih 1098 fotografij je 167 fotografij s področja Hrvaške, večinoma pa prikazujejo kraje iz Splitsko-dalmatinske, Dubrovniško-neretvanske in Šibeniško-kninske županije: Bol, Brist, Cavtat, Čibača, Čilipi, Donji Dolac, Drniš, Dubrovnik, Hvar, Klis, Konavle, Korčula, Kula Norinska, Lopud, Mali Prolog, Metković, Mihanići, Mrcine, Nova Sela, Otavice, Otišić, Sinj, Slano, Smokvica, Split, Šipanska Luka, Trsteno, Visovac in Zagreb.

Slika 3. Ljudski pevci v Sinju

Slika 4. Gosti pri Ivanu Meštroviću

Slika 4. Gosti pri Ivanu Meštroviću: Z leve njegov stric Stanko Murko, ing. Pero Meštrović, književnik fra Lujo Plepel, župan Drniša dr. Božidar Adžija, kipar Ivan Meštrović, prof. Matija Murko, zdravnik in književnik dr. Filip Marušić

Zbirka Petra Nagliča

V zbirki Petra Nagliča, ki obsega preko 10.000 negativov, je tudi serija fotografij z njegovega popotovanja po Dalmaciji leta 1935, nekaj fotografij Zagrebškega živalskega vrta in serija fotografij z romanja na Trsat leta 1933, ki je bila leta 2016 predstavljena na razstavi v Frančiškanskem samostanu na Trsatu. Naglič je fotografiral romarski vlak med postanki, trsatsko cerkev in dogajanje pred njo, trsatske ulice, pokopališče, trdnjavo, panoramske poglede na Sušak in Reko, romarje ob vkrcanju na ladjo Kosovo na Sušaku, izkrcanje v Omišaljškem pristanišču in vzpon v samo mesto. Nastala je serija 55 fotografij, ki jih je Naglič uredil v fotografskem albumu. V uvodu je napisal krajši dnevnik, v katerem je opisal potovanje in bogoslužje, temu pa je dodal

še svoje vtise. Fotografije je razvrstil po časovnem zaporedju, na koncu pa jim je dodal še opise, tako da celota tvori krajši fotografski potopis – fotopis (slika 5).

Na štiridnevno potovanje z avtobusom po Dalmaciji se je podal 27. septembra 1935. Itinerar je bil sledeč: Ljubljana-Kočevje-Sušak-Crikvenica-Senj-Šibenik-Skradin-Trogir-Split-Sinj-Knin-Plitvička jezera-Karlovec-Novovo mesto-Ljubljana. Na potovanju je posnel 166 fotografij, ki prikazujejo pokrajino, kraje in utrinke vaškega življenja. Udeležili so se tudi trgatve grozdja in izleta z ladjo na Hvar (slika 6).

Slika 5. Romarji v Omišalju 1933

Slika 6. Cerkvica v Dalmaciji

Zbirka razglednic in fotografij Emanuela Probst

Novo pridobljena zbirka razglednic in fotografij Emanuela Probst prikazuje njegovo potovanje po Dalmaciji poleti leta 1935. Celotno potovanje je opisano v dnevniku, ki je v obliki tipkopisa. V njem je opisano celotno potovanje od Benetk preko Ljubljane in Zagreba do Sušaka, kjer so se vkrkali na parnik »Kumanovo«. Sledila je večdnevna plovba preko Splita, Hvara, Korčule in Dubrovnika do Kotorja ter povratek preko Makarske, Trogirja, Šibenika, Raba in Crikvenice na Sušak. Probst je na potovanju posnel 32 fotografij, v vseh krajih pa je nakupil še 126 razglednic, od tega 93 iz hrvaških krajev (različni avtorji in založniki: Foto Zaza (Ivan Zagorac), Foto Rio, Griesbach i Knaus, Foto Benčić, Margit Verderber, EMTE, Moderna Fotografija „Sinobad“ Split). Kot je razvidno iz zahvalnega pisma župana Raba Špira Kandije Emanuelu Probstu, naj bi leta 1937 izdal celo brošuro o svojem potovanju z naslovom »Dalmatien, Reisebericht von E. Probst«. V zbirki so ohranjeni tudi brošura potovanja Dubrovačke parobrodske plovidbe, hotelski račun in zahvalno pismo Park hotela na Rabu, kjer je Probst z družino preživel večino svojega dopusta in navezal številne stike (slika 7).

Slika 7. Emanuel Probst z družino na Rabu

Zbirka Jože Kozaka

Hrvaške kraje v 30. letih 20. stoletja prikazuje tudi nekaj fotografij v zbirki Jože Kozaka, ki je bil športni pedagog na državni realki v Ljubljani. Bil je tudi učitelj gimnastike, smučanja in gornišva ter član Sokola. Sam in z družino si je privoščil več potovanj: leta 1928 v Prago, leta 1931 v Črno Goro, leta 1932 v Dubrovnik in leta 1933 v Srbijo in Makedonijo. V 30-ih letih je izšlo 17 turističnih zvežčičev in brošur, v katerih so njegove fotografije. V tem obdobju se je s svojimi deli udeležil tudi dveh razstav, in sicer 1. mednarodne razstave fotografske umetnosti v Ljubljani leta 1934 ter 1. razstave jugoslovanskih fotografov-amaterjev v Beogradu leta 1936, kjer so v oddelku Turistična fotografija z zlato plaketo nagradili Kozakov prispevek. V njegovi zbirki so z območja Hrvaške najbolj zanimive fotografije iz Plitvic, Dubrovnika (slika 8), Splita (slika 9) in Zagreba iz 30. let 20. stoletja. Poleg tega je v Kozakovi zbirki še nekaj družinskih fotografij z njegovih letovanj v Crikvenici in Šilu v 60. letih 20. stoletja.

Slika 8. Prizor s tržnice v Dubrovniku

Slika 9. Ribiči pri kosilu

Zaključek

V Slovenskem etnografskem muzeju hranimo kar nekaj fotografskih zbirk, ki vsebujejo fotografije s področja Hrvaške. Gradivo je v veliki meri digitizirano in opremljeno s podatki, ni pa še bilo strokovno ovrednoteno in objavljeno. Edina svetla izjema je manjša zaključena celota fotografij Petra Nagliča o romanju na Trsat leta 1933, ki je bila leta 2016 v obliki razstave predstavljena na Trsatu. Poleg izpostavljenih šestih fotografskih zbirk naša fototeka vsebuje še nekaj manjših zbirk in posameznih fotografij, ki prikazujejo hrvaške kraje. Celotno gradivosmo želeli predstaviti hrvaški strokovni javnosti na seminarju AKM ter s tem spodbuditi strokovno sodelovanje med dediščinskimi institucijami obeh držav. Do sedaj je že prišlo do nekaj primerov izmenjave gradiva in podatkov, veselimo pa se nadaljnjih pobud in možnosti sodelovanja. Vse predstavljene zbirke so že digitizirane in predstavljene na spletni strani muzeja: www.etno-muzej.si.

Literatura

Sršen, B. (1990). Fotografska zapuščina Vekoslava Kramariča: Seminarska naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo.